

Változások a helyesírás tanításában

Készítette: Tomcsányiné Lucz Szilvis
Szaktanácsadó

A helyesírás változásai

- ▶ A helyesírás szabályainak 12. kiadásában alapvető, lényegi változások nincsenek,
- ▶ csak kisebb változtatások.

- ▶ 1. a nyilvánvaló hibák kijavítása,
- ▶ 2. a fogalmazás pontosítása,
- ▶ 3. a sok, kevés megjelölés helyett listák adása,
- ▶ 4. egyes részek didaktikai szempontú átszerkesztése,
- ▶ 5. szabálypont vagy szabálypontrész kihagyása,
- ▶ 6. bizonyos szabályok enyhítése, azaz a korábban szabályozott kérdések alternatívvá tétele,
- ▶ 7. a szabálypontok bővítése, kiegészítése, új szabálypontok beiktatása,
- ▶ 8. szabályváltozás.

- ▶ 1. a nyilvánvaló hibák kijavítása,
- ▶ 2. a fogalmazás pontosítása,
- ▶ 3. a sok, kevés megjelölés helyett listák adása,
- ▶ 4. egyes részek didaktikai szempontú átszerkesztése,
- ▶ 5. szabálypont vagy szabálypontrész kihagyása,
- ▶ 6. bizonyos szabályok enyhítése, azaz a korábban szabályozott kérdések alternatívvá tétele,
- ▶ 7. a szabálypontok bővítése, kiegészítése, új szabálypontok beiktatása,
- ▶ 8. szabályváltozás.

Ezután az ingadozó kiejtésű h végű szavak ragos alakjait kétféleképpen is lehet írni:

„82. e) Azoknak a h végű főneveknek, amelyeknek a kiejtése ingadozik (düh: [dü] v. [düh]; méh [mé] v. [méh] stb. [vö. 74.]), a -val, -vel és a -vá, -vé ragos alakját írni is kétféleképpen lehet: dühvel [düvel] - dühhel, méhvé [mévé] - méhhé stb.”

Szabad a vásár!

11. kiadás:	már így is helyes:
dühvel	dühhel
méhvel	méhhel
juhval	juhhal
pléhvel	pléhhel
dohhal	---
potrohhal	---
Allahhal	---

Bizonyos közszavak nagybetűvel
kezdhetők hivatalos iratokban:

148. *„A köznevek nagybetűs kezdése nem szokásos a magyar írásgyakorlatban, kivéve a hivatalos iratokban, például: Alperes, Felperes, Eladó, Vevő, Szerző.”*

Megengedőbb a szabályzat az intézménynevek írásában

188. d) *„Az intézmény típusát jelölő szavakat (minisztérium, egyetem, hivatal, intézet, iskola, vállalat, üzem, rendőrkapitányság stb.) ajánlatos [!] kis kezdőbetűvel írni, amikor valamely szövegben egy bizonyos intézményre utalnak, bár belső használatra [!] az alkalmi tulajdonnevesülésből fakadó nagy kezdőbetűs írás is elfogadható [!].”*

Példák

Földrajztudományi Kutatóintézet, de: a kutatóintézet kidolgozta v. a Kutatóintézet kidolgozta;

Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, de: a bizottság véleménye szerint v. a Bizottság véleménye szerint

Nem írja elő a szabályzat az eddig kötelező kisbetűs írást a következő esetekben:

- az intézmények kisebb egységei megnevezésének írásában
- a nem állandó jelleggel működő bizottságok megnevezésének írásában (189.c)
- *„A rendezvények, rendezvénysorozatok, társadalmi és politikai mozgalmak, programok stb. nevét ajánlatos [!] kis kezdőbetűvel írni”.*
(191.)

Mindkét megoldás jó!

magyar munkaközösség - Magyar Munkaközösség

pénzügyi bizottság - Pénzügyi Bizottság

debreceni virágkarnevál - Debreceni Virágkarnevál

Kibővült a 291. pont a) és b) bekezdése

a) Az évszámokat kétezren felül sem tagoljuk kötőjellel betűírás esetén.

b) „Ha öt vagy több számjegyű számokkal együtt négyjegyűeket is írunk egyazon oszlopba, ezeket is közzel (esetleg ponttal) tagoljuk.”

Elfogadható ezután az elseje, elsején, elsejéig stb. szóalakok többféle számjegyes írása is:

298. „1. vagy 1-je, 1-én vagy 1-jén, 1-ig vagy 1-jéig stb. Az *elseji* vagy *elsejei* szóalak számjeggyel írva: *1-i* vagy *1-ji* vagy *1-jei*.”

300. A számjegyekkel írt óra és perc közé kettőspontot is lehet tenni a korábban megengedett ponton kívül (pl. 10.35 ~ 10:35).

Gyakorlatok

példa	lehetséges írásmódok	
8 óra 19 perc	8.19	8:19
12 óra 28 perckor	12.28-kor	12:28-kor
elsején	1-jén	1-én
elseji	1-ji	1-i
elsejei	1-jei	---
május ötödikéig	május 5-ig	május 5-éig

A betűrendbe sorolás

14. a) *„A betűrendbe sorolás szempontjából nem teszünk különbséget a kis- és a nagybetűk között. Ha azonban két besorolandó egység között csupán ebben a vonatkozásban van különbség, akkor a kis kezdőbetűs szó megelőzi a nagy kezdőbetűst.*

Sorold betűrendbe!

jácint, Jácint, opera, Opera, szűcs, Szűcs, viola, Viola

arany, Arany, ibolya, Ibolya, opera, Opera, pap, Papp

A 139. pont bővült:

„A kettőnél több szóból alakult (úgynevezett többszörös) összetételeket hat szótagig kötőjel nélkül egybeírjuk. [...]

*A szótagszámlálás szempontjai a következők:
Szótagszámon az összetett szó jel és rag nélküli alakjának szótagszámát értjük. [...]*

A képző - az i kivételével - beleszámít a szótagszámba.”

181. pontjába utolsó bekezdésként betoldották:

„Ha egy eredetileg kötőjellel kapcsolt, földrajzi köznévi utótagot tartalmazó földrajzi név közterület nevébe kerül, a kötőjeles írásmódot - a helységrésznevek gyakori párhuzamossága miatt - egybeírás váltja fel, például: Csörsz-árok - Csörszárok utca, Ferenc-hegy - Ferenchegyi út.”

A 190. pont a következőkkel egészült ki:

„A pályaudvarok, megállóhelyek, repülőterek, mozik, szállodák, vendéglők, eszpresszók, üzletek, fürdők, temetők, lakóparkok és a nem önálló intézményt alkotó termek stb. megnevezésében a tulajdonnévi értékű tagot (tagokat) nagy kezdőbetűvel írjuk, az értelmezésre szolgáló köznévi tagot (tagokat) pedig kisbetűvel kezdve különírjuk.”

Nagy kezdőbetűvel is lehet!

A mozik, vendéglők, eszpresszók, üzletek, fürdők, temetők, lakóparkok, szállodák, panziók, termek stb. neve lehet intézménynév is, ilyenkor minden tagot nagy kezdőbetűvel írunk.

Tabán mozi - Tabán Mozi

Virág cukrászda - Virág Cukrászda

Obsitos vendéglő - Obsitos Vendéglő

A 214. pontnak új a 3. bekezdése:

„Az idegen nevek névkiegészítőjét (bin, d', de, ten, van, von stb.) nagy kezdőbetűvel írjuk, ha a családnév címszóként szerepel, illetve kiemelten, szöveg élén áll (címben, aláírásban).”

A teljes névben azonban általában a kis kezdőbetűs írás a helyes.

Példák

kiemelten áll	a teljes névben
<i>De Gaulle</i>	<i>Charles de Gaulle</i>
<i>Van Dyck (flamand festő)</i>	<i>Sir Anthonis van Dyck</i>
<i>Von Dyck (német matematikus)</i>	<i>Walther von Dyck</i>
Van Gogh	Vincent van Gogh
	Antoine de Saint-Exupéry

Új a 217. pont d) része

„Ha az idegen írásmód szerint írt szó végén hangérték nélküli (ún. néma) betű van, vagy ha az utolsó kiejtett hangot betűnek bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan együttese jelöli, akkor az összetételi utótagot mindig kötőjellel kapcsoljuk az előtaghoz.”

Példák

couchette-rendelés, lime-likőr, ragtime-koncert

Tulajdonnévi előtagú összetételek esetén mindig a tulajdonneves összetételek általános szabálya szerint járunk el:

Baudelaire-vers, Loire-part, Shakespeare-dráma

Új szabálypontok

140. *„Két kötőjelet használunk azokban a többszörös összetételekben, amelyeknek előtagja is kötőjellel kapcsolt összetétel (tulajdonnévi vagy betűszós előtag, illetőleg három mássalhangzó találkozása miatt).”*

C-vitamin-adagolás, Kossuth-nóta- éneklés, Nobel-díj-átadás, sakk-készlet-gyűjtemény, tarokk-kártya-játékos, tb-járulék-csökkentés

A tárgynevek

171. „A tárgynevek közé tartoznak a nemzeti ereklyék, a járművek, a fegyverek, a hangszerek, a híres drágakövek stb. nevei. Jellemzőjük a nagy kezdőbetűs írás.”

Titanic, Santa Maria, Szent Jobb, Csabi, Apollo,
Excalibur

185. „Ha egy csillagászati név utolsó tagja köznév (felhő, köd, üstökös stb.), kötőjellel kapcsoljuk az előtaghoz, például: Magellán-felhő, Androméda-köd, Jászol-köd, Orion-köd, Rák-köd, Hale-Bopp-üstökös, Kopernikusz-kráter.

A melléknévképzős származékokban megőrződik a nagy kezdőbetű, például: Androméda-ködbeli.”

Szabályváltozás

93. A szabály második része változott, az új rész így hangzik: „A szabály [t.i. az egyszerűsítés szabálya] nem érvényesíthető a tulajdonnevekre [a 11. kiadásban magyar családnevek szerepeltek csak!] (még akkor sem, ha kisbetűs elemükről van szó):

Hermann-nál, Széll-lel, Tarr-ról, Wittmann-né;
Bernadett-től, Mariann-nal; Bonn-nal, Bükk-vel,
Tallinn-nak; Elzett-tel, Knorr-ral; Blikk-vel,
Szerelmes szonett-tel”

Toldalékold az alábbi szavakat -val/-vel
raggal!

Ivett

Bükk

Szerelmes szonett

Mariann

Papp

Elzett

Blikk

Adrienn

A -fajta, -féle, -nemű, -rét, -rétű, -szerű szavakat nem képző- szerű utótagnak, hanem utótagnak, azaz összetételi tagnak tekintjük.

132. „A -fajta, -féle, -nemű, -rét, -rétű, -szerű stb. utótagot a közszókkal egybeírjuk, például: másfajta, tízféle (de: 10-féle), többféle, egynemű, negyedrét, sokrétű, gipszszerű, nagyszerű.” - Ebből az következik, hogy ha a -szerű utótag sz végű szóhoz járul, nem egyszerűsítjük a kétjegyű betűket.”

Alkosd meg az alábbi alakokat!

névszó + utótag	leírt alak	változott-e?
nagy + szerű	nagyszerű	nem
apró + fajta	aprófajta	nem
himnusz + szerű	himnuszszerű	igen
ész + szerű	észszerű	igen
dzsessz + szerű	dzsessz-szerű	nem
Jókai Mór + szerű	Jókai Mór-szerű	nem

A magánhangzó időtartamának változása

11. kiadás	12. kiadás	11. kiadás	12. kiadás
bura	búra	okarína	okarina
árboc	árbóc	reverzibilis	reverzibilis
immúnis	immunis	státus	státusz status
samanizmus	sámánizmus	reváns	revans
advent	advent ádvént	Otília	Ottilia Otília

Egybeírás - különírás

jelzős szerkezet	összetett szó
fekete doboz	feketedoboz
fekvő beteg	fekvőbeteg
görög katolikus	görögkatolikus
gyengén látó	gyengénlátó
hájas tészta	hájastészta
járó beteg	járóbeteg
keresztes pók	keresztespók
lány tojás	lánytojás

Felhasznált források:

- Változások a magyar helyesírás szabályai 12. kiadásában
(A magyar helyesírás szabályai 12. kiadásának része)
- Csekő Györgyi: Helyesírás 12.0
Szabályok, feladatok a helyesírási szabályzat 12. kiadásának tanításához